

hij, zooals alles, wat zich in den genadeloozen oceaan van licht durft opheffen.

Vervlakt is gansch het land, geen boom heeft ronding meer. Het licht schampt langs zijn stam, zoowel vóór als achter en aan de zijden. Het valt er niet langer tegen-aan, een licht- en een schaduwkant makende; de „andere” kant is er niet meer. Het glijdt langs de glimmerige bladen van palmen, langs muren, het valt tusschen de voorwerpen in op den grond. Verblindend is het door zijn sterkte, het slaat de kleuren dood, mat en flets is het land overal. Een schilder vindt niet veel te doen dan.

Geweldig zijn de vergezichten uitgespannen. Er is vocht in de lucht, doch geen nevel, en het licht is ongetemperd in de verten. Waar bij ons reeds een horizon zou liggen is hier nog een heldere, scherpomlijnde middenstrook in een panorama, en tienmaal verder pas komt nu een horizon, doch van scherpe klaarheid, hard en schril, scherp als blik.

Zoo staren wij, ontnuchterd, het diepe, eindeloze land in en mijmeren, hoe prettig het voor den inlander moet wezen, dat hij zijn land niet ziet als landschap, althans niet zooals wij dat woord verstaan.

De Europeesche toerist, planter, ingenieur — hoe ongelijksoortige wezens zij ook mogen zijn — ze zijn gelijkelijk verrukt op een zeker punt, waar vlakten liggen uitgespreid, sawah's blinken, heuvels golven, palmen wuiven, en waar achter dat alles de onverzettelijke massaliteit van een vulkaan verrijst. De inlander ziet het alles: dat zijn sawah's, ja, en dat kokospalmen, die daar is een arèn en die boschjes ginder zijn bamboe — maar een landschap, een geheel, een compositie van al die samenstellende deelen ziet hij niet, het begrip daarvan schijnt hem totaal vreemd te wezen. Hij ziet de dingen staan, zooals wij de voorwerpen in een welbekende kast, als wij de deur ervan ontsluiten: alles op zijn plaats, in de hoogte dit, voor de hand dat, en onderop het derde. Hij begrijpt niets van de verrukking van den plattelandster, die plotseling, bij een draai van den weg, een streek ter grootte van een halve provincie uit zijn vaderland aan zijn voeten heeft liggen, en bergen daarachter zooals er in gansch Europa nauwelijks zijn, maar de Javaan herkent de goenoeng Lawoe in dien vulkaansilhouet, de kampong Djitis weet hij daar aanwezig, en hij is zelf deel van dit heelal, een rad in het complex van bergen, groeisels, menschen, dieren, dat daar alle dagen onveranderd en onveranderlijk weder is.

Hij ziet het landschap niet bewust, als een ding buiten zichzelf, aan. Noch doet hij dit met mensch of dier. Wat schilderkunst is, of bedoelt te wezen, begrijpt hij daarom niet. Hij ziet evenmin een mooi weefsel, of een schoone batik, als zelfstandige schoonheid, hoewel die uit zijn eigen handen komt. Hij uit eenvoudig zijn intuïtief gevoel voor harmonie van lijnen en vormen, zijn stam- of landaard-gevoel, dat bij den Javaan weer anders is dan bij den Soendanees, die naast den eerste op hetzelfde